

Zapomenutý příběh Německého domu v Českých Budějovicích

Kulturní dům Slavia v Českých Budějovicích si dnes málokdo vybaví pod svým původním názvem Německý spolkový dům, který nesl v době svého vzniku roku 1871. Starší generace si jej pamatuje spíše jako Dům armády („armádák“), ale mezi názvy, které budova během času vystřídala, patřily také Dům osvěty nebo Stalinův dům. Spolu s poválečným osudem českobudějovických Němců na někdejší společenské centrum jihočeských Němců postupně usedla silná vrstva zapomnění. Současná radikální přestavba této kulturní památky navíc ukazuje, jak málo si dnes uvědomujeme její historický a kulturní význam.

Abychom jedinečnou roli této stavby lépe pochopili, je třeba připomenout dobu jejího vzniku i zvláštní postavení Českých Budějovic pro německé národní hnutí v 19. století. Rozhodnutí o koupi pozemku na nábřeží Malše pro stavbu Německého domu padlo v únoru 1871, jen necelý měsíc po vyhlášení Bismarckovy Německé říše. Vzletný romantický nápis na základním kameni odkazoval k velkoněmecké myšlence, která spojovala země někdejšího Německého spolku. Právě vůči těmto tendencím se v českých zemích formovala protiváha, kterou dodnes označujeme jako české národní obrození. Na konci šedesátých let 19. století již uběhla řada let od Palackého psaní do Frankfurtu a liberalizační proces se promítal do zakládání česky vyhraněných národnostních spolků, jako byly Měšťanské besedy nebo Sokol. V Budějovicích tento vývoj podpořilo i působení staročeského starosty Františka Josefa Klavíka.

Ve volbách roku 1865 se německým stranám podařilo na dlouhá desetiletí převzít vládu na českobudějovické radnici. Na rozdíl od Prahy, Plzně a dalších velkých měst v Čechách, kde byli Němci již v té době odstaveni od moci, se tak Budějovice zařadily spíše po bok měst s německou správou, jako byly Jihlava nebo Brno. Je však třeba dodat, že velká část tehdejších obyvatel města stála mimo tento politický spor. Typický „Budvajzr“ 19. století byl často přirozeně dvojjazyčný a svou identitu vnímal spíše místně než národně. Sílicí procesy nacionalizace na konci století ovšem potřebovaly tuto lhostejnost přeměnit v přesvědčené volební hlasy. Tento souboj probíhal zejména mezi německými liberály a neustále sílicím českým hnutím. Ohrožené německé pozice

tak bylo třeba hájit i prostřednictvím občanské aktivity v oblasti školství, kultury a hospodářství. Z dnešní perspektivy máme možná tendenci význam spolků podceňovat, na konci šedesátých let 19. století však bylo v německých kruzích zcela jasné, že kdo vede místní *Geselligkeitsverein*, ovládá i radnici a politický život ve městě.

Právě z tohoto prostředí vzešel roku 1869 projekt Německého spolkového domu. V čele iniciativy stál městský rada Cajetan Kail a výbor vedl Wendelin Rziha von

Mühlau, zemský poslanec a majitel lignitových dolů v Kamenném Újezdě. Zednické práce byly svěřeny firmě radního Josefa Kneissla, pozdějšího starosty města. Financování stavby se opíralo mimo jiné o veřejnou loterii, při níž bylo 1. května 1871 vydáno 25 000 losů. Projekt výstavby vycházel z původního návrhu pražského architekta Ignáce Ullmanna, jehož k Budějovicím pojily vazby na Vojtěcha Lannu i na předsedu stavebního výboru Antona Eggerta. Není proto zcela jasné, proč byla realizace nakonec svěřena místnímu inženýrovi Carlu Schmidtovi. Svou roli mohla sehrát i snaha, aby za Německým domem stál architekt výrazněji spojený s německým prostředím. Patrně i proto se v pozdějších turistických průvodcích objevuje jako „němečtější“ autor stavby domu

Bernhard Grueber, autor Vyšebrodského paláce na Lannově třídě, ačkoli se na projektu ve skutečnosti nepodílel.

Německý spolkový dům byl jako politické a kulturní centrum jihočeských Němců slavnostně otevřen 18. srpna 1872 a veřejnosti zpřístupněn na konci téhož roku. Nabízel malý a velký sál, turnerskou tělocvičnu, konferenční místnosti, restauraci s kavárnou a biliárovým salonem, kanceláře spolků i zahradu s altánem a zahradní restaurací. Domov zde našly Geselligkeitsverein, pěvecká Liedertafel, turneři, ale i němečtí váleční veteráni, řemeslníci nebo rybáři. Spolkový život se zde postupně ustálil a dům se stal místem koncertů, veřejných cvičení, přednášek i okázalých letních slavností.

Pohlednice vydaná u příležitosti 25. Výročí Böhmerwaldbundu v roce 1909, foto: archiv Radima Znachora

Po pádu německého liberalismu v Rakousku a nástupu vlády Eduarda Taaffeho roku 1879 do spolkových struktur mířila výrazná politická pozornost jakožto k hlavnímu nástroji ochrany německých pozic v českých zemích. Vedle vídeňského Schulvereinu patřil mezi nejvýznamnější takové organizace na jihu Čech Deutscher Böhmerwaldbund. Ten byl založen roku 1884 právě v Budějovicích a v Německém domě měl svůj důležitý opěrný bod. Spolek napojený na Vídeň i Berlín organizoval zejména v Pošumaví německé kulturní i hospodářské aktivity a střetával

se na tomto poli s českými konkurenty, zejména s Národní jednotou pošumavskou. Výrazně se do povědomí široké veřejnosti zapsal zejména organizací pašijových her v Hořicích na Šumavě. Dlouholetým předsedou spolku byl Josef Taschek, který roku 1903 stanul v čele českobudějovické radnice jako poslední německý starosta města. Taschek byl členem celé řady německých spolků. Za zmínku stojí zejména recesistický spolek Schlaraffia Budovicia založený v roce 1882. Jeho členové nosili typické spací čepice a pod ochranou velkého výra Uhu se při svých teatrálních besedách oslovovali pseudorytířskými přezdívkami. Taschek zde např. vystupoval pod jménem „Bruno, der Stänkerer, Ritter von Zwetschenfels“, tedy volně přeloženo Bruno Štoural, rytíř ze Švestkové skály. Německý dům označovali za hrad zv. „Teutoburg“.

Josef Taschek (uprostřed) mezi členy českobudějovické Schlaraffie, foto: SOKA České Budějovice

Národnostní politika v českých zemích se na přelomu století výrazně vyostřila a získala a získala své násilné podoby. V Budějovicích se to projevilo zejména po obecních volbách roku 1898, kdy český dav zklamaný volební porážkou vyrazil do ulic a vytloukl okna všech budov považovaných za německé, včetně Německého domu nebo bytu Josefa Taschka. Marnost snah o česko-německé národnostní vyrovnání na zemské a říšské úrovni nedávala příliš naději na uklidnění situace. I proto je třeba vyzdvihnout roli Josefa Taschka, který spolu se svým českým protivníkem Augustem Zátkou vyjednal tzv. českobudějovický pakt, který měl vést ke smírnému rozdělení sfér národnostního vlivu ve městě. Tento v Čechách zcela ojedinělý návrh zemského zákona se ovšem svého schválení vlivem vypuknutí světové války nikdy nedočkal.

Rozpad monarchie a vznik Československé republiky znamenal ztrátu Českých Budějovic jakožto

Nalezený základní kámen v době jeho instalování na nároží budovy v roce 2025. Nápis v překladu Jana Mareše zní: „Vítězit bojem, když ze tmy záře je, toť Němců buď radostná naděje!“ foto: Vladislav Benda

německé politické pozice, což brzy vedlo k přesouvání politických i spolkových aktivit do Českého Krumlova. Budějovický Německý dům se již v prvních letech nového státu stal symbolem starého řádu, vůči němuž se nová republika vymezovala. Napětí vyvrcholilo 3. února 1920 během projevu Rudolfa Lodgmana von Auen, hlavního představitele snah o připojení Šumavy k Rakousku z převratové doby. Přeplněný sál zaplnili nejen Němci, ale i Češi. Když zazněla píseň „Wacht am Rhein“, česká část publika odpověděla písněmi „Hej Slované“ a „Kde domov můj“. Písňový souboj se rychle změnil ve fyzický střet, při němž létaly židle a zasahovala vojenská policie.

Aktivní spolkový předák Josef Taschek nadále z Budějovic organizoval podporu jihočeského „němectví“, pro kterou stále vedl i aktivní kontakty s Berlínem. Zřejmá kontinuita těchto vazeb byla ovšem v Československu postavena mimo zákon. Přeshraniční vazby s potenciálně revizionistickými místy byly proti literě Československého zákona na ochranu republiky z roku 1923. Taschek tak koncem dvacátých let dojížděl na tajná setkání s berlínskými představiteli do Drážďan. Jeho Böhmerwaldbund si ovšem ještě ve třicátých letech snažil držet staroliberální kurz a dlouho v něm působili i židovští členové. Rostoucí vliv berlínských investic byl nasměrován po Hitlerově převzetí moci zejména na Sudetoněmeckou stranu Konrada Henleina, které se postupně dařilo tradiční obranné spolky ovládnout a nakonec „glajchšaltovat“. Josef Taschek se po smrti své ženy roku 1935 postupně stáhl z veřejného života. Ve výboru Böhmerwaldbundu, kterému celoživotně předsedal, se v té době již začala objevovat jména jako Hans Westen či Friedrich David, pozdější nechvalně známí činovníci nacistického systému. Po Mnichovské dohodě se Německý dům stal místem triumfálních shromáždění oslavujících Hitlerovu úspěšnou revizi Versailleského

Německý dům po bombardování v roce 1945, foto: ČTK

uspořádání. Celoživotní spolkový předák Josef Taschek zemřel v Budějovicích 29. ledna 1938. Nedožil se tak zřízení protektorátu, zrušení veškerých spolků ani odstranění své busty z Německého domu v roce 1939. Osud spolkového domu byl zpečetěn převedením do majetku NSDAP v roce 1942.

Hrůzy druhé světové války legitimizovaly radikální poválečné zúčtování s německým obyvatelstvem v českých zemích. Navršené křivdy byly i kvůli systémovému útisku těžko napravitelné. I tak je

ovšem vysídlení Němců a konfiskace jejich majetku v obecném povědomí jen těžko představitelným bezprávím. Konfiskaci podlehli v roce 1947 i Německý dům. Základní kámen se vzletným nápisem byl jako symbol odstraněn, jeho obsah vykraden a dlouhá desetiletí zůstal zapomenutý ve výkopu, ve kterém byl objeven až během přestavby v roce 2024. Jeho spontánní návrat na jeho předpokládané původní místo by neměl být vnímán jako provokace, ale spíše jako výzva k přemýšlení a smíření. Stejně jako Janem Eliškou odkrytý a přemístěný historický turnerský nápis z někdejší tělocvičny připomíná totiž, jak úzce jsou místní dějiny propojeny s širšími evropskými procesy – a že porozumět minulosti vlastního města znamená přijmout i její složité a nepohodlné kapitoly.